

XALQARO NORDIK UNIVERSITETI

**«O‘ZBEKISTON — 2030” STRATEGIYASINI
AMALGA OSHIRISH YO‘NALISHLARI VA
ISTIQBOLLARI YOSHLAR NIGOHIDA»
MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-
AMALIY KONFERENSIYA**

Toshkent – 2024

<i>Normurodova S.B., Shodmonov R.G'. Til va marketing .....</i>	166
<i>Odilova D.O., Shodmonov R.G'. East asia counturies languages and cultures .</i>	171
<i>Nabiyeva N.A., Shodmonov R.G'. Til o'qitish usullari; o'rganilayotgan tillarni o'qitish uchun qo'llaniladigan usullar, til o'rganishning foydali tomonlari.....</i>	176
<i>Narzullayeva A.Sh., Shodmonov R.G'. Onlayn til o'rganish platformalari .....</i>	180
<i>Junaydullaxonova M.A., Shodmonov R.G'. Kitobxonlik va uning mohiyatini anglash .....</i>	184
<i>Yaxshiboyeva M.B., Shodmonov R.G'. Dunyo tillarining soni va turkiy til .....</i>	189

II SHUBA

<i>Абдалов А.Б. Роль развития рынка ценных бумаг в дальнейшем повышении инвестиционной привлекательности страны .....</i>	193
<i>Saidova I.X. Investitsion muhit va uni belgilovchi omillar (kambag'allik darajasi va o'zbekiston sharoitida unga ta'sir qiluvchi omillar.) .....</i>	199
<i>Sunnatullayeva M.G'. Aholi salomatligini ta'minlash bo'yicha islohotlar - xalq kelajagi uchun poydevor masalalari.....</i>	205
<i>Kenjayev N. Temuriyzoda shohruh mirzo hukumronligi davrida temuriylar saltanatida aholi salomatligini ta'minlash bo'yicha tabobat maktablarining faoliyati.....</i>	208
<i>Атаджанова А.У. Определить концентрированной системы в составе чёрный смородины выращиваемой в хорезмской области.....</i>	211
<i>Mohinur Sh.Sh., Shodmonov R.G'. Alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalarga inklyuziv ta'limning o'rni.....</i>	213
<i>Sobirjonova D., Shodmonov R.G'. Koxlear implant bolalar bilan olib boriladigan korreksion ishlar.....</i>	218
<i>Sayfullayeva F., Shodmonov R.G'. Bolalardagi senzetiv davr va nutq rivojlanishi .....</i>	222
<i>Xamidullayeva M.J., Shodmonov R.G'. Maxsus pedagogika va uning bo'limlari .....</i>	226
<i>Alieva F., Shodmonov R.G'. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar .....</i>	230
<i>Qurbonova K.A., Shodmonov R.G'. Bolalarda musiqani rivojlantirish.....</i>	234
<i>Komilova R.D., Shodmonov R.G'. Harakat tayanch a'zolarida buzilish bo'lgan bolalar .....</i>	237
<i>Turlibekova O., Shodmonov R.G'. Aqli zaif tushunchasi .....</i>	242
<i>Abdugafurova A., Shodmonov R.G'. Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar....</i>	247
<i>Zayniddinova M.Sh., Shodmonov R.G'. Daun sindromli bolalar .....</i>	251

strategiyasi mamlakatimizning keyingi yillarda ijtimoiy davlatni takomillashtirish uchun yo'l xaritasi sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti: <https://lex.uz/docs/-6445145>
2. Yangilanayotgan Konstitutsiya. 100 savolga 100 javob. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Qonunchilik va huquqiy siyosat instituti. – Toshkent. “Adolat” milliy huquqiy axborot markazi, 2023 yil. – 8-9 b.
3. https://uzbekembassy.com.my/uzb/news_press/jamiyat/ozbekiston_ijtimoiy_davlat.html
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022 — 2026-YILLARGA MO'LJALLANGAN YANGI O'ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYASI TO'G'RISIDA”gi PF-60-son farmoni. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti: <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 11.09.2023 yildagi PF-158-son. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari milliy bazasining rasmiy veb-sayti: <https://lex.uz/ru/docs/-6600413>
6. https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/uzbekiston_2030_strategiyasi_asosiy_goyalar

IQTISODIY JARAYONLARNI MODELLASHTIRISH VA RAQAMLASHTIRISHNING ILMIY-USLUBIY ASOSLARI

O'tanazarova Yulduz Ravshan qizi¹

¹TerDU, Kompyuter tizimlari va ularning dasturiy ta'minoti yo'nalishi magistranti

Ilmiy rahbar: Abdug'aniyev Otabek Allajonovich²

*²I.f.d. (DSc), professor
Elektron pochta: otanazarovay@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy iqtisodiy va moliyaviy fanlarning modellashtirish jarayonlarni tasavvur qilish, hodisalarning yanada rivojlanishini bashorat qilish va zarur hollarda inqiroz holatlarining oldini olish uchun boshlang'ich parametrlarga tuzatishlar kiritish mumkin bo'lgan vosita sifatida faol foydalanish haqida bayon etilgan. Iqtisodiy jarayonlarni modellashtirish parametrlari va usullari bo'yicha bajarilishi lozim bo'lgan talablar ko'rib chiqilgan va asoslangan.

Kalit so'zlar: model, iqtisodiy jarayon, boshqaruv parametrlari, boshqariladigan parametrlar, modellashtirish printsiplari, modellashtirish usullari.

Modellashtirish iqtisodiyotni o'rganishning kuchli vositasidir. Bu davom etayotgan jarayonlarni tasavvur qilish, voqealarning yanada rivojlanishini bashorat qilish va kerak bo'lsa, inqiroz holatlarining oldini olish uchun boshlang'ich parametrlarga tuzatishlar kiritish imkonini beradi. Lekin ilmiy va ta'lim adabiyotining tahlili ko'rsatganidek, iqtisodiy modellar bajarishi lozim bo'lgan talablarni metodik jihatdan umumiyashtirishga hech qanday urinish bo'lmagan. J.Tinbergen bu masalaning ayrim jihatlariga e'tibor qaratgan [10]. U iqtisodiy modellarning kuzatuvchanligi, bashoratli kuchi va to'liqligini aytib o'tdi, ammo keyinchalik Nobel mukofoti laureati bo'lgan D.M. Keyns va V.V. Leontievning haddan tashqari sodda yondashuvini tanqid qildi. Keyin modellarga qo'yiladigan talablar umumlashtiriladi va ularning moddiyligi iqtisodiy jarayonlarni ko'rib chiqish uchun baholanadi. Har qanday modelning ishlab chiqilishi uning parametrlari bajarilishi kerak bo'lgan ma'lum qoidalar va talablar to'plamiga asoslanadi.

Model so'zi lotincha *modulus* so'zidan olingan bo'lib, *o'lchov, me'yor* degan ma'noni anglatadi. Bu so'z tor ma'noda: o'rganilayotgan obyekt, jarayon yoki hodisaning muhim xususiyatlari, xossalari aks ettiruvchi yordamchi obyekt ma'nosida; keng ma'noda esa: biror obyekt yoki obyektlar tizimining namunasi ma'nosida qo'llaniladi. Modelning haqiqiyliги to'plangan ma'lumotlar hajmi, aniqlik darajasi, tadqiqotchining malakasi va modellashtirish jarayoni, aniqlanadigan masalaning xarakteriga bog'liq.

Har qanday model qismlardan iborat bo'lib, u juda umumiyashtirilgan shaklda parametrlar va uni amalga oshirish usuli deb atalishi mumkin. Bundan tashqari, parametrlar nazorat qilinishi va boshqarilishi mumkin. **Boshqarish parametrlari** - bu modelning ishlash sharoitlarini qo'lga kiritish uchun o'rnatilgan kirishlar. Modelning ishlashi natijasida boshqariladigan parametrlar ba'zi qiymatlarga ega bo'ladi, ular modelning o'zi va uning yordami bilan o'rganiladigan obyekt yoki hodisani baholash uchun ishlatiladi.

Hozirgi davrda iqtisodiy ta'lim sohasida IJMPning roli tobora ortib bormoqda. Buning sababi ikki tomonlamadir: bir tomondan, tajribaga asoslangan tadqiqotlar usulini chuqur tushuna olishi iqtisodchilarning ta'lim sohasiga qo'yilayotgan talablardan asosiysi bo'lib qolmoqda, ikkinchi tomondan esa matematika va statistikaning iqtisodiy ta'limdagi roli yanada ortib bormoqda. Yetuk iqtisodchilar matematik statistika va ehtimollar nazariyasi usullaridan, optimallashtirish va dinamik dasturlash va matematikaning boshqa usullaridan unumli foydalanganliklari sababli ularning ilmiy salohiyatlari dunyoda tan olingan. Aytib o'tish joizki, Alfred Nobel vasiyat qilgan dastlabki beshta yo'nalish orasida iqtisodiyot yo'nalishi bo'lmagan. Iqtisodiyot bo'yicha Nobel mukofotining rasmiy nomi "*Alfred Bernxard Nobel xotirasiga iqtisodiyot sohasidagi mukofot*" deb ataladi va u Nobel tug'ilganining 100 yilligi munosabati bilan Shvetsiya Milliy banki tomonidan 1968 yili ta'sis etilgan. Birinchi laureatlar norvegiyalik olim Ragnar Frish va gollandiyalik Yan Tinbergen iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilishga matematik

usullarni qo'llaganlari uchun bu mukofotni olishga muvaffaq bo'lganlar. Shu paytgacha Nobel mukofoti laureatlari bo'lgan iqtisodchilarning deyarli hammasi ekonometrik tahlil uslublarini iqtisodiy muammoni hal etishda keng qo'llay olganlar. O'zbekiston bozor iqtisodiyotiga o'tish davrini boshidan kechirdi.

Dunyo hamjamiyatida ro'y berayotgan o'zgarishlar bunga ta'sir etmay qolmaydi. Ma'lumki, iqtisodiyot jamiyat taraqqiyotining asosiy richagidir. Buning uchun kichik va o'rta biznesni rivojlantirishga katta e'tibor berish lozimligi juda ko'p ta'kidlanmoqda. Ana shu sohalarni rivojlantirishda esa iqtisodchi, menedjer va marketologlarning roli juda katta. Shuning uchun ular o'zgaruvchan bozor iqtisodiyotini tez tahlil qilib, to'g'ri qarorlar qabul qilib, kelajakni prognoz qila bilgan holda yangi yo'nalishlarga tez moslashib ish ko'rishlari kerak bo'ladi. Mamlakatimizning rivojlanayotgan iqtisodiyoti uchun nafaqat murakkab ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni tahlil qila oladigan, balki zamonaviy iqtisodiy-matematik usullar va modellar asosida kompyuter texnologiyalarini qo'llab, ushbu jarayonlarni ko'p variantli yechimlarini oladigan iqtisodiy-matematik modellashtirish sohasidagi mutaxassislariga bo'lgan ehtiyoj ortmoqda. Bu esa iqtisodiyotda vujudga kelgan tendensiyalarni, o'rganilayotgan obyektlar holatini tadqiq qilishga, ularning rivojlanishini prognozlashga va shu asosda milliy iqtisodiyotdagi chegaralangan resurslardan samarali foydalanish maqsadida ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilishga imkon beradi.

Bozor iqtisodiyoti murakkab, o'zaro bir-birini taqozo etuvchi jarayonlardan iborat bo'lib, unga noaniqlik va tavakkalchilik elementlari xosdir. Bunday sharoitda iqtisodiy jarayonlarni o'rganishda iqtisodiy-matematik usullar va modellardan foydalanish kutilishi mumkin bo'lgan salbiy hodisalarning oldini olish imkonini beradi. Iqtisodiy-matematik usullar va modellar ilmiy asoslangan qonuniyatlar asosida u yoki bu iqtisodiy jarayonlarning hozirgi holati (statikada), uning istiqboldagi (dinamikada) o'zgarishlarini oldindan ko'rsatib berishga imkoniyat yaratadi. Raqamli iqtisodiyotga bo'lgan qiziqish jamiyat va iqtisodiyotda ro'y bergan jiddiy o'zgarishlar tufayli sezilarli darajada o'sdi. Zamonaviy texnologiyalar va platformalar mijozlar, hamkorlar va davlat tashkilotlari bilan shaxsiy muloqotni minimallashtirish hisobiga korxonalar va jismoniy shaxslarga xarajatlarni qisqartirishga yordam berdi, shuningdek, o'zaro muloqotni yanada tez va oson yo'lga qo'yishga imkoniyat yaratdi.

Natijada tarmoq resurslariga asoslangan, raqamli yoki elektron iqtisodiyot paydo bo'ldi. Iqtisodiyotning raqamli segmentiga tegishli bosh manba – trakzaksion sektorning o'sishidir. Rivojlangan mamlakatlarda bu ko'rsatkich YaIMning 70 foizdan ortiq miqdorni tashkil etib, davlat boshqaruvi, konsalting va informatsion xizmat ko'rsatish, moliya, ulgurji va chakana savdo, shuningdek, xizmatlar sohasini (kommunal, shaxsiy va ijtimoiy) birlashtiradi. Dunyo tajribasini o'rganish natijasida shu narsa aniq bo'ldiki, raqamli iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda raqamli iqtisodiyotda davlat(hukumat) bozor "o'yin" qoidalarini o'yinning barcha ishtirokchilari uchun belgilaydi va bunda davlatning eng muhim vazifasi sifatida o'yin ishtirokchilari uchun bir xil, teng huquqli va imkoniyatli sharoit yaratib berish hisoblanadi. Ya'ni, bozorda katta kompaniya bo'ladimi yoki kichik biznes, ular teng huquqli hisoblanadi. Ularga bir xil imkoniyatlar beriladi. Davlat qoidalarga amal

qilinishi va oxir oqibatda oddiy iste'molchi sifatli, zamonaviy xizmat yoki mahsulot olishi ta'minlanadi. Demak, raqamli iqtisodiyot rivojlanishi uchun davlat hamma uchun teng sharoit yaratib berishi, iloji boricha bozor qoidalari, qonunlar, shartnomalar shaffof bo'lishi, qonunlar bozor talabidan kelib chiqqan holda (ya'ni bozordagi rivojlanish tendensiyalarini oldindan aniqlay olishi va kerakli normativ hujjatlarni qabul qilishi) biznes ishtirokchilari uchun erkinlik berishi zarur. O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot O'zbekiston potensialiga nisbatan bir necha barobar sekinroq rivojlanmoqda. Ya'ni imkoniyat bor, kerakli resurslar mavjud lekin rivojlanish ancha sust. Bunga sabab sifatida raqamli iqtisodiyotni O'zbekistonda rivojlanishini bir qancha to'siqlarini ko'rsatib o'tish mumkin.

- ❖ ko'plab sohalardagi monopoliya;
- ❖ internet tezligini pastligi va uni sifatsizligi;
- ❖ axborot texnologiyalari sohasida qonunchilikning zamondan orqada qolganligi;
- ❖ fuqarolarda kompyuter savodxonligining o'ta pastligi;
- ❖ qonunchilikning shaffof emasligi;
- ❖ axborot texnologiyalari bo'yicha mutaxassislarning yetishmasligi yoki ularni boshqa mamlakatlarga ketib qolishi;
- ❖ axborot madaniyati, axborot gigiyenasi pastligi;
- ❖ axborot texnologiyalari xavfsizligi yaxshi emasligi;
- ❖ boshqaruv organlarida sohani tushunadigan mutaxassislarning kamligi yoki(ba'zilarida) ularning umuman yo'qligi;

Raqamli iqtisodiyotning mamlakat YaIMdagi ulushi har yili taxminan 20 foizga o'sishi (rivojlangan mamlakatlarda bu ko'rsatkich 7 foiz atrofida) uning ahamiyati belgilaydigan ko'rsatkich sifatida qaraladi. 2010 yilda Boston Consulting Group kompaniyasi raqamlashtirish ko'lamini 20ta mamlakatdan iborat guruh uchun 2,3 trillion dollarga (4,1 foiz YaIM) baholagan. Agar bu tendensiya saqlanib qolsa, 10-15 yildan keyin bunday iqtisodiyotning jahon YaIMidagi ulushi 30-40 foizga yaqinlashadi. Bir ijtimoiy-iqtisodiy tizimni ikkinchisi bilan almashtirishda anchagina yangilanishlar bo'lmoqda, ko'p tarmoqli iqtisodiyotni modernizatsiyalash o'tishi natijasida, modernizatsiyalash jarayoni jamiyat hayotiy faoliyatining barcha sohalarini qamrab oladi, ishlab chiqarish va ijtimoiy sohagagina modernizatsiyalash kiritish bilan cheklanib qolmaydi va modernizatsiyalash jarayoni pirovardida ishlab chiqarishdagi inqirozlarni bartaraf etib, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlaydi.

Xulosa xaridorga poyafzal kerak. Uni bozorga tushib o'zi bevosita tanlasa va naqd pulga sotib olsa, bu *an'anaviy iqtisod*. Telegram ijtimoiy tarmog'idagi biron savdo boti, kanali yoki guruhi orqali o'ziga ma'qul tovarni tanlab, tovar egasiga pulni elektron to'lov tizimi orqali to'lash va tovarni yetkazib berish xizmati orqali olish – *raqamli iqtisodiyot* deyiladi. Bu masalani eng sodda maishiy misol orqali tushuntirishdir. Aslida, hammamiz allaqachon raqamli iqtisodiyot ichidamiz, uning qulayliklaridan foydalanamiz. Masalan, oyliklarimiz plastik kartalarga tushadi, elektron to'lov orqali kommunal xizmatlar, telefon, internet va boshqa mahsulot va xizmatlarga to'lov qilamiz, elektron tarzda soliq deklarasiyasi topshiramiz, kartadan kartaga pul uzatamiz, uyga taom buyurtma qilamiz va hokazo. Yuqorida keltirilgan

muommolar bosqicha-bosqich, tizimli, dunyo tajribasidan kelib chiqib hal qilinsa, O'zbekiston ham bimalol raqamli iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda biri bo'la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Uchkun S., Dilshod N. Process Of Identifying The Significant Accounts In The Revenue Cycle //Journal of marketing, business and management. – 2022. – T. 1. – №. 1. – S. 32-36.

2. Dilshod N. Xalqaro standartlar asosida korxonalarda tushumlar auditini tashkil qilish bosqichlari va dastaklarini takomillashtirish //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – S. 105-110. 3. Najmiddinov D. R., Shodlikov D. E. The effect of the secret economy in a daily life of the society //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1A. – S. 56-59.

4. Zaripova M.D. Scientific and theoretical bases for assessing the quality of staff training in the system of higher education //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – T. 2. – №. 10. – S. 48-59

5. Akramovich N. A. The Priority Of Using Innovative Technologies In The Agricultural Education System //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 10. – S. 185-191.

6. G'aybullayev Sarvar. O'zbekistonda iste'mol savatchasi hozirgi holatini va uni shakllantirish yo'nalishlari //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 4. – S. 119-125.

7. Nizametdinov A., Ahmedova H. Elektron ta'lim metodologiyasi rivojlantirishning usullari //Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar. – 2022. – T. 1. – №. 1. – S. 29-31. \

8. Nizametdinov A. A. Oliy ta'lim tizimining agrar sohasida innovatsion texnologiyalar qo'llash ustuvorligi. International conferences, 1 (6), 58–60. – 2022.

9. Nizametdinov A. A. Oliy ta'lim tizimida agrar sohaning ustuvorligi unda innovatsiyalarning qullanishi. International conferences, 1 (6), 96–98. – 2022.

10. Muxtarov B. A. Imitatsionnaya sistema prognozirovaniya faktorov v legkoy promyshlennosti //Molodoy uchenyy. – 2017. – №. 40. – S. 122-124.